

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Anlayışı

Cavit BINBAŞIOĞLU

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında eğitim anlayışı ile ilgili olarak Ziya Gökalp'ın, Sâti Bey'in ve bir ölçüde bunların sentezi sayılabilecek olan ve dinamik bir nitelik taşıyan Atatürk'ün görüşlerini sayabiliriz :

Ziya Gökalp (1876-1924), Osmanlı döneminin son zamanlarında, 1916 yılında çıkan ~~Teşvikiyat~~ ^{Miyallim} Mecmuası'nda eğitimle ilgili görüşlerini yayımladı. Bu derginin ilk üç sayısında çıkan görüşlere karşı o zamanki İstanbul Öğretmen Okulu Müdürü Sâti Bey (1879-1969), dördüncü sayıdan itibaren, bu görüşleri eleştirmeye başladı. Her iki görüşün etkileri Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam etti. Bu görüşler, Atatürk'ün görüşleriyle yeni bir nitelik kazanarak dinamik ve devrimci bir eğitim anlayışına dönüştü.

Ziya Gökalp, yazılarında daha çok «millî eğitim» ve «millî vicdan» üzerinde durmuştur. Ona göre, «Millî vicdanı uyanmış bir ülkeye kocaman ordular gönderilse bile, orada en küçük bir nüfus kazanmak mümkün değildir.» (Gökalp, Ziya, 1966, s. 90) Bunun için, eğitim, Gökalp'e göre, çocuğa, bu millî vicdanı kazandırma sürecidir. Genellikle toplumbilimcilerde görülen bu görüşe göre, eğitim, toplum değerlerini genç kuşaklara, doğal olarak dışsal bir etki ile kazandırma etkinliğidir. Ona göre, bu, toplumun birlik ve bütünlüğü için gereklidir. Fransız toplumbilimcisi E. Durkheim'da da bu tür görüşlere rastlanıyor. Böyle bir eğitim anlayışı, eğitimin önemli bir yönüne dikkati çekmekle birlikte, başka yönlerini pek dikkate almamaktadır. O zaman, bu anlayışı Sâti Bey eleştirmiş ve onun eğitim anlayışını şu şekilde değerlendirmiştir :

«Ziya Bey, eğitime (millî) sıfatını doğal ve gerekli bir özellik gibi bağlıyor; eğitimin mutlak surette millî olması gerektiğini savunuyor. Bu düşün ve savunma, eğitim hakkında ileri sürülen tanımının doğal bir sonucudur. Ziya Bey'in görüşünce, eğitim, kültürel (harsî) (kavmin vicdanında yaşayan) değer yargılarının toplamını, o kavmin bireylerinde ruhsal yetileri (melekeler) haline getirmektir. Eğitime bu kadar sınırlı bir anlam verilince, onun, tamamıyla millî olması gerektiği ileri sürülebilir; fakat, eğitimin anlamı, bu tanımla anlatıl-

mak istenenden daha kapsamlıdır. Ziya Bey bile ikinci yazısında be-
den eğitimi'nden söz etmiştir ve «tümevarım yetisinin eğitimi», tüm
dengelim yetisinin eğitimi sözlerini kullanmıştır. Bu sözlerdeki eğitim
ile (değer yargıları) arasında bir ilişki olmadığı ortadadır.» (Duru,
Kâzım Nami, 1949, s. 150)

Bu eleştiri ve değerlendirmesiyle Sâti Bey, Ziya Gökalp'ın, eğitim
sürecinin yalnız toplumsal yönüyle ilgilendiğini, oysa eğitimin, bir de
ruhsal yönü olduğunu, kişinin bedensel, zihinsel (tabii, bu arada, duy-
gusal) yönleri de bulunduğunu, nitekim, Ziya Gökalp'ın da —tanımı
dışında kalmakla birlikte— bunları yazısında kullandığını belirtiyor.

«Eğitim»in, yabancı dillerdeki sözcük anlamından (education)
kaynaklanan bir «büyütme», «yetiştirme» ve «geliştirme» süreci ol-
duğu, zaman zaman, eğitim yerine bu sözcüklerin de kullanıldığı dik-
kate alınır, onun niteliğinde, ya da özünde «dıştan içe doğru» yapı-
lan bir etkiden çok, kişinin «içten dışa doğru» yaptığı etkin (faal) bir
etkileme süreci olduğu ortaya çıkar.

«Eğitim» ile ilgili olarak, bunu tamamlayan başka bir görüş de
eğitimin bir «uyum süreci» olduğudur. Buradaki «uyum», kişinin
önce kendi kendisi ile, sonra başkaları ile ve daha sonra da fiziksel
doğa ile olan uyumudur. «Uyum»un bir «edilgin» (pasif), bir de «et-
kin» (aktif) şekli olduğu dikkate alınır, eğitimde amaçlanan uyumun
«etkin bir uyum» olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Eğitim yoluyla geliştirilecek yeti ve yeteneklerin de kişinin hem
kendisine, hem başkalarına ve hem de içinde yaşadığı yurda yararlı
olması da «eğitim» sözü ile birlikte hemen akla gelmektedir. Atatürk,
27/10/1922'de İstanbul'dan gelen öğretmenlere karşı Bursa da yap-
tığı bir konuşmada eğitimin bu özelliğinin somut bir örneğini sergi-
lemiştir :

«İstanbul'dan geliyorsunuz. Hoş geldiniz. İstanbul'un ışık ocak-
larının temsilcileri olan yüce topluluğunuz karşısında duyduğum kı-
vanç sonsuzdur. Kalplerinizdeki duyguları, kafalarınızdaki düşünce-
leri, doğrudan doğruya gözlerinizde ve alınlarınızda okumak, benim
için olağanüstü bir mutluluktur. Bu dakika karşınızdaki en içten duy-
gumu, izninizle söyleyeyim : İsterdim ki, çocuk olayım, genç olayım,
sizin ışık saçan sınıflarınızda bulunayım. Sizin elinizde gelişeyim. Siz
beni yetiştiresiniz. O zaman, ulusumuz için daha **yararlı** olurum. Fa-
kat, ne yazık ki, elde edilemeyecek bir istek karşısında bulunuyoruz.
Bunun yerine sizden başka bir istekte bulunacağım : Bugünün çocuk-
larını yetiştiriniz. Onları yurda ulusa **yararlı** insanlar yapınız. Bunu
sizden istiyorum ve rica ediyorum» (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,
1959, s. 42).

Liseler Yönetmeliğinde etkin ve demokratik
eğitime ilişkin değişiklik yapılarak 29.12.1923
tarihli bir genelge yayımlanmıştır. Bu genelge
önemli bir eğitim belgesidir. X

Atatürk, bu sözleriyle, eğitime «yararlılık», yahut daha teknik bir terimle, «işlevsellik» ögesini getirmiştir. Bunu yaparken karşısında bulunanlara, karşı olan psikolojik yaklaşımı son derece eğitsel ve anlamlıdır. O, devrimlerini de böyle bir eğitsel yaklaşımla yapmış ve eğitimde yer alan «etkin uyum» sürecinin somut birer örneğini vermiştir. Yani, problemleri, «problem» yapmadan çözmüştür. O, bu eğitici özelliğinin bilincinde idi. Bunun içindir ki, «Benim en önemli özelliğim öğretmenliğimdir» demiştir.

Bu sırada eğitime bir de «hayatîlik ilkesi» girmişti. Öğrenilecek şeylerin hayatta geçerli olması, işe yaraması isteniyordu. Özellikle John Dewey'nin eserleriyle bu görüş dünyaya yayılıyordu. Bu da eğitimde bir anlamda «işlevsellik» ilkesi demekti.

Cumhuriyet döneminin başlarında eğitimle ilgili olarak ortaya çıkan bu görüşler, Atatürk'ün çevresindeki eğitimci kadronun etkisiyle, o zaman, bir devrim programı niteliğinde olan ve 1926 yılında çıkan İlkokul Programı'na da yansımıştır. İlkokulların amaçları bu doğrultuda tesbit edilmiştir : «İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli çevreye faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir.» (İlk Mekteplerin Müfredat Programı, 1926, s. 3)

Kuşkusuz, burada «etkin uyumla» (faal intibakla) amaçlanan, kişinin çevresiyle olan ilişkilerinde «inandırma» ve «ikna»ya yer vermek ve bu yolla problemleri çözmeye çaba harcamaktır. Devrimler yapılırken de aynı yöntem izlenmiştir.

Eğitime ilişkin bu görüşler, yine Atatürk'ten kaynaklanan şu görüşlerle pekiştirilmiştir :

Atatürk, 15 Temmuz 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi'nde yaptığı konuşmada gençlerin nasıl yetiştirilmesi gerektiğini, yani onlara verilecek eğitimin şeklini şöyle belirtiyordu : «Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken, onlara, özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çatışan bütün yabancı öğelerle savaşıma gereği ve ulusal değerleri coşku ile, her karşıt düşünce önünde şiddetle ve özveri ile savunma zorunluğu iyice öğretilmelidir.» (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri : II, 1959, s. 17)

Bu sözleriyle Atatürk, ulusal eğitime önem verirken, aynı zamanda çocuk ve gençlerin haklarına da temas etmiştir. Burada söz konusu olan haklar, onların bilgi, beceri ve düşünmeye yönelik, kısaca, doğasal ve gelişimleriyle ilgili haklarıdır. Bunları da 25 Temmuz 1924'te İzmir'de Öğretmenler Birliği Kongresi'nde açıklamıştır : «Öğretmenler; yeni kuşakları, Cumhuriyetin özverili öğretmen ve eğitim-

cileri, sizler yetiştireceksiniz. Yeni kuşak, sizin eseriniz olacaktır... Cumhuriyet, fikir, bilim ve beden yönünden, kuvvetli ve yüksek ko-
ruyucular ister. Yeni kuşakları bu nitelik ve yetenekte yetiştirmek
sizin elinizdedir. Sizin başarılarınız, Cumhuriyetin başarısı olacak-
tır... Cumhuriyet, sizden (fikri hür, vicdani hür, irfanı hür) kuşak-
lar ister.» (Aynı eser, s. 173)

Bu hak ve özgürlükler (hürriyetler), ulusal eğitimle birlikte dü-
şünüldüğü zaman, eğitim sürecinin alması gereken şekil ortaya çıkar.
Atatürk, eğitim sürecinin odak noktasına «bilim»i almıştır. Bilime
uygun düşmeyen hiçbir şeyin değer taşımayacağını, 1924 yılında Sam-
sun İstiklâl Ticaret Okulunda vurgulamıştır. Burada «Dünyada her
şey için, maddiyat için, mâneviyat için en doğru yol gösterici (mür-
şit) bilimdir, fendir.» demişti ve eklemiştir : «Yalnız, bilimin ve fen-
nin, yaşadığımız her dakikadaki evrelerinin gelişimini algılamak ve
ilerleyişini zamanında izlemek şarttır.» (Aynı eser, s. 194)

Atatürk, bilimi bir yol gösterici olarak alırken, onun, zamanla
gelişebileceğini de hesaba katmış ve buna da bağlanıp kalınmamasını
ve gelişmelere ayak uydurulmasını da istemiştir.

Kısaca, Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuklara ve gençlere verile-
cek eğitim, belli bir fikri ya da beceriyi kalıp halinde verme yerine,
öğrenciye, duruma, çevreye ve bilimdeki gelişmelere göre değişen, iş-
levsel nitelikte, ulusçu, özgür düşünceli, ulusal değerlerle donatılmış,
değişken ve etkin bir uyum süreci olarak algılanmıştır. Bunda, Cum-
huriyetin kurucusu Atatürk'ün devrimci kişiliğinin de rolü büyük-
tür. Eğitimin, «program» ve «öğretim yöntemleri» ile ilgili boyutla-
rında da bu anlayışı pekiştirici görüşlere rastlanmaktadır.